

R O Z H O V O R Y

Jan Rybář

Josef Beránek

Deník
venkovského
faráře

Deník
venkovského
faráře

HOVORY
s Janem Rybářem

Deník venkovského faráře

Josef Beránek

V y š e h r a d

K a r m e l i t á n s k é
n a k l a d a t e l s t v í

Typografie Vladimír Verner
Fotografie – Rozka Beránková, Veronika Čepelková
a archiv Jana Rybáře, Pavla Šmída a Miloše Vyleťala
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2016 jako svou 1540. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena E-knihy 150 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Copyright © Jan Rybář SJ, Josef Beránek, 2016

ISBN 978-80-7429-772-4

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

*„Točíme se pořád okolo hříchu, ale otec v příběhu
o marnotratném synovi objímá syna smrdícího po prasatech.
Nečeká, až bude prosit o odpuštění, a jde mu vstříc.“*

VE JMÉNU OTCE I SYNA I JEJICH RADOSTI!

Věřím, že většina lidí žasne nad světem, který poznává. Věřím, že jen citlivý člověk přijme zprávu: Neznámý Autor vesmíru a lidstva chce být nazýván Otcem. Věřím, že Ježíš je Kristem – vyvoleným – aby nám zvěstoval pravdu o našem oslavení, tvrdě zaplacenou jeho životem. Věřím, že jeho smrt byla vrcholným úkonem lásky k nám. Věřím, že jeho zmrtvýchvstání je potvrzením skutečného Synovství Božího. Věřím v čisté mateřství jeho matky Marie, důkazu to, že je pravý člověk, náš Bratr. Věřím, že jeho Domov je i naším domovem. Tam nás vede z našeho exilu církev, společenství citlivých. Věřím, že náš porušitelný život vstupuje do neporušitelnosti pravé a věčné Radosti Života Otce i Syna. Amen.

To je moje osobní Krédo

Jan Rybář

Válečné dětství

Máš nějaké výrazné vzpomínky na dětská léta před válkou?

Bydleli jsme nedaleko Brna. Půl hodiny od konečné stanice tramvaje. Doma s námi žily i dvě pratety z maminičiny strany. Obě byly svobodné. Sloužily jako zdravotní sestry v Zemské nemocnici u sv. Anny a pro službu I. třídy musely zůstat svobodné a také musely umět dobře německy – tehdy bylo Brno ze dvou pětin německé. Obě byly poctivé katoličky.

Jedna z nich měla díky službě u těžce nemocných hodně známých mezi kněžími, které k nim volala. A mě brala na tyto cesty někdy s sebou. Tak jsem se dostal i do klášterů, zvláště augustiniánského. Stál poblíž nemocnice a tito kněží tam sloužili nejčastěji. Ale byli jsme s tetou i jinde. V Brně tehdy bylo deset různých mužských řeholí.

Takže by se dalo říci, že jsi vyrůstal ve zbožném prostředí?

To ano, tatínek každý týden držival hodinu „modlitební stráž“ před vystavenou Nejsvětější svátostí u bratří eucharistiánů. Na velké církevní svátky tatínek také vyvěšoval vatikánskou vlajku. Tatínek byl zbožně vychovaný. Babička chtěla být původně jeptiškou. Nevzali ji, protože se nedokázala naučit německy. Tehdy to byla v Brně povinnost. Tak se vdala a vstoupila spolu s dědečkem do třetího řádu sv. Františka. Pro prarodiče byl Kristus Pán jako slunko na nebi. Měli strach, aby byla vláha, aby nebylo krupobití, aby nepřišla nemoc, aby nebyla válka. Jejich víra spočívala ve slovech Pane, smiluj se. O co radostnější může být naše víra, když můžeme říkat Pane, máme Tě rádi.

Zažil jsem i pradědečka. Jmenoval se Emanuel a na Vánoce nám nosíval jablka, hrušky, ořechy, křížaly. V kuchyni domku v Klepáčově měli ještě podlahu z udusané hlíny. Pradědeček

sedával na sluníčku a moc toho nenamluvil. Jen mne hladíval po hlavě. Jeho syn, můj dědeček, se dostal nešťastnou náhodou jako posunovač mezi nárazníky vagonů. Po dvou letech, které strávil na lůžku, zemřel. Babička zůstala sama se sedmi dětmi. Měla ruce upracované jako chlap z práce v lese. A přece si našla čas na františkánský breviář. Můj otec musel od třinácti let chodit pracovat do továrny vzdálené osm kilometrů... Teta Anna šla ve dvanácti do služby do Vídně.

Maminka byla sirotek. V šesti letech přišla o rodiče i dva sourozence. Všichni zemřeli na tuberkulózu. Vychovala ji teta, které v osmnácti letech amputovali nohu.

Maminka byla také zbožná, snad ještě víc než tatínek. A řekl bych, že její zbožnost byla zdravá. Zajímala se o dění v církvi, vzdělávala se, četla časopis Vývoj, který vydával po válce Pavel Tigrid. Kvitovala, když cisterciáčky v padesátých letech zrušily hábity i klauzuru. Když komunisté zavírali kláštery, je nechali být – všechny chodily v civilu, měly zaměstnání... To byl jediný klášter, který se nedržel nepodstatných věcí. Maminka přemýšlela o tom, jak by měla církev fungovat v aktuálním prostředí. To mám po ní.

Přirozeně k nám chodili někdy na návštěvu pánové v hábitech. Mnoho jsem od nich ještě nepochytil, ale cítil jsem, že byli ve vážnosti. Obdivoval jsem je. To prostředí mne přitahovalo. Od tří let jsem říkal, že budu knězem. Nikdy jsem o jiném povolání nemluvil.

Vzpomeň si, čím tě ti pánové v hábitech tehdy přitahovali?

K nám domů chodívali redemptoristé. Hořeli touhou obracet lidi na víru. Vybavuji si i několik farních kněží z okolí. Byli chytří a vzdělaní, mluvili několika jazyky. To mi imponovalo. Ale myslím, že mne silně ovlivnila i poutní místa v okolí. Osm kilometrů od nás jsou Křtiny a jen o kousek dál Vranovský klášter. Tam jsem byl jako doma. Byl jsem šťastný, když mne nepřehlíželi, ale bavili se se mnou, malým ministrantem.

Nevlastní babička mne také vodila k jezuitům do kostela Panny Marie v Brně. V kryptě uchovávali mumii pohublého

Rodiče Jan Rybář
a Štěpánka, rozená
Freyová, 1929

S rodiči na výletě,
třicátá léta
minulého století

Jedináček, 1931

pátera Středy. Ta mlčenlivá silueta mně utkvěla v paměti. Něco málo jsem o jezuitech věděl už jako dítě. *(smích)*

Ministroval jsi od malička?

Ano. Obdivoval jsem našeho pana faráře Františka Pospíchala. Měli jsme skupinu Legio Angelica. Toto ministrantské sdružení řídil P. Pavelka: mělo svůj vlastní časopis. Chodili jsme na pravidelné schůzky, pořádaly se výlety. Bavilo mne to. V deseti letech jsem napsal dopis panu biskupovi Weberovi, který se stal o ministranty v Čechách. Ač byl Němec, uměl perfektně česky a napsal mi vlastnoručně odpověď. Slýchal jsem, že odpověděl všem ministrantům, kteří mu psali. Do protektorátu oficiálně nesměl, ale jezdil sem. Po heydrichiádě byla odvaha i to psaní dopisů, vždyť na každé obálce byl uveden jako odesílatel... Chtěl jsem po převratu dopis věnovat litoměřickému biskupství, ale během těch mnoha stěhování jsem ho ztratil.

Vyrůstal jsi jako jedináček mezi dospělými...

Matka po mém porodu už nemohla mít další dítě. Ale kamarádů jsem měl hodně. Ve třídě nás bylo 39 kluků. Měl jsem blíž k těm, co rádi četli, na sport jsem tolik nebyl. Naši věděli, že rád čtu a k narozeninám i svátkům jsem dostával knížky. I naše paní učitelka mne v tom také podporovala.

S Bílovicemi jsou spojena jména mnohých osobností Janáček, Těsnohlídek, Neumann, Čapkové... Promítlo se to do atmosféry obce?

Velice neblaze působili oba, komunistický básník S. K. Neumann i liberál Rudolf Těsnohlídek. Neumann bydlel v Řečkovicích, odtud pocházela jeho druhá žena Božena Hodačová, jako malého mne houpala na kolenou a dávala mi bonbony. On se pak rozvedl a měl další ženu. Mimochodem za činnost proti císaři pánu a proti církvi ho vyloučili z obce, a proto se přestěhoval k nám do Bílovic. Způsobil dost zla. Snažili se o ateistickou osvětu a řadu lidí odvedli od víry. Rudolf Těsnohlídek si dokonce vzal život a jeho první a třetí žena také. Maminka je všechny znala a vyprávěla mi to.

Znali jsme i Čapkovy. Když Helena představovala dům, bratři, kteří k ní jezdili na prázdniny, dvě léta bydleli u nás. Já jsem znal jen Helenu.

Zmínil jsi, že Brno bylo téměř z poloviny německé, ty pocházíš z české rodiny?

Ano, ale ještě babička s dědečkem mluvili německy. Oba měli německé školy. Když babička psala dopis česky, občas tam byla i nějaká hrubka.

V roce 1939 přišla válka. Vzpomínáš si na příjezd německé armády?

Ještě předtím přicházeli do Brna s kufry a ranci Češi vyhnaní z pohraničí. Matka jim pomáhala sehnat ubytování, chodila po okolních vsích a snažila se přemluvit místní, aby si je, kdo mohl, vzal na byt. Sháněla jim peřiny, záclony.

S bílovickým panem farářem Františkem Pospíchálem,
jako ministrant (první zleva), čtyřicátá léta minulého století

Když přišli němečtí vojáci, to mi bylo už osm let. Patnáctého března toho roku mne maminka vzbudila dřív než jindy. Rozhlas hlásil, že naše hranice překročila německá armáda. Kolem půl osmé už německé kolony projížděly pod naším kopcem. Pamatuji si, jak jim teta hrozila a maminka se strachovala, že ji odstřelí. To napětí jsme cítily i my děti. Ve škole se ten den neučilo. Náš třídní, pan učitel Josef Zapletal, seděl za katedrou s podepřenou hlavou, abychom neviděli jeho slzy.

Nosili jsme pravidelně ze mlýna mouku. V lese byly tři mlýny. A vědělo se, že policejní hlídky děti nekontrolují, tak jsme ji vozili ve školních brašnách. „Pašoval“ jsem tak třeba i zabijačku. Nebo jsem nesl krabici na klobouky a v ní jsem pronesl bandasku s mlékem. Matka z toho radost neměla a raději mi kvůli tomu koupila čepici hitlerjugend. Ale jídla bylo málo a lidé se snažili pomáhat si, jak se dalo.

Židé například směli nakupovat až v pět hodin odpoledne a mohli chodit jen do jediného obchodu. Pochopitelně často už byly jen prázdné pulty. Němci se starali, aby nebylo nic k dostání. My děti jsme proto Židům chodily nakupovat. Jak byli rádi, když měli čerstvé rohlíky! Kdyby se to provalilo, rodiče by skončili v koncentráku, ale stejně jsme to dělali. To byla naše klukovská bitva.

Rodiče o tom věděli?

Samo sebou. Vědělo to víc lidí. Dva spolužáci měli tatínky u četnictva. A ti nám dávali echo, že budou mít němečtí četníci školení a hospodářské hlídky budou zajišťovat pouze Češi.

Nicméně maminka byla opatrná. Tatínkovi zakázala, aby vynášel ze Zbrojovky součástky ke zbraním. Dost bylo na tom, že se při výrobě zbraní v českých továrnách sabotovalo. V Anglii mají v muzeu nevybuchlé bomby plné písku. Když se při kontrole munice na něco takového přišlo a dohledali viníka, šel do koncentráku.

Báli jsme se o tátu i při náletech. Modlili jsme se, aby při leteckém bombardování nepřišel tatínek o život. Někdy jsme se modlily – samy děti – u kapličky sv. Jana Nepomuckého u řeky Svitavy.

Zbrojovka musela být dost pravděpodobný cíl...

A přitom se jí bomby vyhýbaly! Okolní obytné čtvrti byly bombardované a zbrojovka stála a vyráběla pořád dál. Prý proto, že akcie vlastnili vlivní podnikatelé ze Západu...

Zažil jsi válečné hrůzy zblízka?

Býval jsem často u nevlastní babičky v Brně. Na nástupiště do Brna občas přijel vlak s vězni nebo Židy, kteří volali (marně) po vodě nebo kousku jídla. Také si pamatuji, jak nádherné vily opouštěli židovští majitelé s celými rodinami jen s malými kufíky... A pak jsme viděli, jak Židy cpou do vagónů.

Mizeli také někteří tatínci spolužáků, buď do vězení, nebo do koncentračních táborů. Po zavraždění říšského protektora Heydricha českými odbojáři roku 1942 nám uprostřed vyučování odvedlo gestapo našeho pana učitele Zapletala. Už se nikdy nevrátil. Je po něm nazvána jedna brněnská ulice.

Jak jsi to vnímal?

Nejsilněji jsem pociťoval bezmoc a nejistotu. To nás vedlo ke kostelu a k modlitbám.

Jak se odrážela pohnutá doba v kázáních, v životě farnosti?

Vybavuji si, že pan farář kázal tak, že jsme si to mohli vyložit jako povzbuzení porobeného národa. Říkal to dvojsmyslně, přece jen do kostela chodila řada Němců, i když to byli většinou starousedlíci, od nichž nebezpečí nehrozilo. S mnoha sousedy jsme vycházeli slušně, i když jako Němci museli vyvěšovat říšskou vlajku a podobně. Například, když po válce zatkli velitele NSDAP, předložil vyšetřovatelům balík udání, která „stopil“. Byla to samá udání Čechů na Čechy! To mu zachránilo život a odseděl si jen pět let vězení.

Na faře se také scházel za účasti pana faráře ilegální národní výbor. Tehdy ještě všichni svorně plánovali, co bude po válce. Farář, tehdejší starosta, komunisté i nekomunisté... Farář byl místopředsdou, předsdou byl nějaký soudruh. Jeho bratr byl

popraven říšským soudem za odbojovou činnost a on díky tomu požíval v obci respekt.

Na konci války se pak přes Brno převalila fronta, jak jste tu dobu prožívali?

Byli jsme tři týdny ve sklepě. Ven jsme nevycházeli ani pro jídlo. Tatínek ještě strop vyztužil fošnami a sehnal nějaké potraviny. A čekali jsme. Ani rádio jsme tam neměli.

Co jste celé ty dlouhé hodiny dělali?

Co se pamatuji, tak jsme se hodně modlili. A pak nám hlídka přišla říct, že přijeli Rusové a už je po všem. To byla radost, úleva!

Polovina domů v ulici byla rozstřílená. Kostel, který stál ve vedlejší ulici, byl zle poškozen. Na věži si Němci udělali pozorovatelnu a kostel dostal několik přímých zásahů.

Jak vzpomínáš na Rusy, s nimiž jste se setkali?

Byli to ruští vojáci. Nám klukům prodávali vojenské odznaky, které se nám tuze líbily. Sám jsem je sledoval s respektem zpozvzdáli. Oni se naopak zajímali o náramkové hodinky, budíky nebo jízdní kola. Podle rysů v jejich tvářích bylo patrné, že přijeli z daleka.

Brzy se k nám také dostaly zvěsti o Rusech, které nám naháněly obavy. Ve škole jsme měli učitele, který býval před válkou profesorem na univerzitě v Užhorodě, také jsme znali zubařku, která k nám utekla před Rusy. Varovali nás, říkali: Němci tu byli několik let, ale až přijdou „naši“, budou tu na dlouhá léta.

Ještě po válce to vypadalo, že se církev s komunisty nemůže nedohodnout, vždyť špičky kléru i komunistů byly spolu zavřeny v koncentracích. Lidé nadšeně snili o společném budování vlasti. Ale, kdo chtěl, věděl, že to nebude jen tak. Pamatuji si na článek v Cyrilmethodějském kalendáři s obrázky ruských sedláků oběšených na stromech, kněží přibitých na vrata kostelů. Dokumenty byly k dispozici, ale lidé tomu nevěřili. Nevěřili ani vyprávění očitých svědků...

Obnovený kostel v Bílovicích

Správy věcí veřejných v obci se ujal ilegální národní výbor?

Ano, v něm byl i starosta obce za protektorátu, vedení obce plynule přešlo do nových časů. Podobně kontinuálně fungovala i policie, četnictvo.

Zažil jsi i následné vyhánění Němců?

Ano, bylo to podobně otřesné jako transporty Židů a vězňů za války, akorát je nevezli nákladními vagóny, ale museli jít pěšky. Byli to jen staří lidé, ženy nebo děti; muži skončili na frontě či v zajetí. Tyto lidi hnali v zástupu směrem k rakouské hranici tak nelidsky, že to celá řada z nich nepřežila nebo spáchala sebevraždu. Mají společný hrob v Pohořelicích u Brna.

Kdo zkraje po válce vyhánění organizoval? Národní výbory, policie, četnictvo?

Kdepak ti, byli kolem toho jen lidé s páskou RG na rukávech, příslušníci Revolučních gard.

Teprve dnes po více než sedmdesáti letech se o odsunu víc mluví, čím si to vysvětluješ?

Všimni si, že jde o mladé historiky, kteří, když se o tom něco dozvědí, cítí jistě bezpráví. Té vnímavosti si cením. Ale důvod proč se o tom mluví až dnes je jednoduchý – za komunistů to nešlo. Ještě dnes jsou smířliví sudeťáci z Ackermann Gemeinde „podezřelí“. Bojíme se, aby někdo nechtěl něco vrátit. Ale ty mladé lidi zajímá, že se stala křivda, a není jim to jedno.

Z dětství si mnoho nepamatuji, ale setkal jsem se s lidmi, kteří zažili odsun, když jsem působil v pohraničí. V Malé Úpě byl za války jediný fanatický nacist – učitel v místní škole. Všichni se ho báli. Stačilo jedno špatné slovo, a skončili v koncentráku. Ze strachu vyvěšovali fangle podobně jako my za komunismu. Kdo nešel k volbám, kdo si dovolil nevyvěsit rudou vlajku?

V Maršově měl farář v roce 1938 zvonit na počest henleinovců a neudělal to. Ještě ten den musel utéct z fary, aby ho opilí mladíci nezmlátili, a přišel o místo. Farář v Horním Městě kázal proti nacismu, a skončil v koncentráku. Starej Sagasser mezi chlapy v hospodě plácnul, že kdyby měl jít za Hitlera na frontu, tak to se radši oběsí. Za půlhodiny tam bylo gestapo z Trutnova a ptali se, kdo to řekl. Naštěstí to všichni popřeli a dostali ho z maléru. Nakonec skutečně na frontu nešel. Asi tři chlapi žádali hraběte Černína, aby jim doložil, že jsou potřeba pro vítězství Třetí říše v krkonošských hvozdech, a prošlo jim to. Ani ten Černín nebyl nacist, ale musel vystrčit fangli. Hákové kříže povinně vlály na všech katolických farách.

V Úpě i v Žaclěří jsem míval v devětašedesátém německé mše v neděli, v Trutnově byla německá mše povolena jen v úterý. Tam bývalo padesát i sedmdesát lidí. V Žaclěří to bývali především horníci, neodsunuli je podobně jako dělníky z porcelánky. Ti chlapi mi říkali: „My jsme byli za první republiky sociální demokraté, to bylo za rajchu špatně, a dnes se na nás lidé dívají jako na nacisty... Taky špatně.“ Velká otázka ovšem je, jak bychom s tak početnou menšinou po válce vycházeli...

